

	Pag.
§ II. <i>An et quo pacto Deus sit liber, ut libertas ejus cum immutabilitate componi queat.</i>	536
§ III. <i>Varia circa divinæ libertatis constitutum systemata, ad concordiam ejusdem cum immutabilitate inveniendam excogitata.</i>	550
§ IV. <i>Sententia quædam recentissima de eodem argumento ad trinitatem revocatur.</i>	562
Art. V. <i>De divina æternitate.</i>	603
Art. VI. <i>De invisibilitate naturali Dei.</i>	616
§ I. <i>Utrum Deus videri oculo corporeo valeat.</i>	617
§ II. <i>Utrum Deus videri queat ab intellectu creato.</i>	631
Art. VII. <i>De incomprehensibilitate Dei.</i>	650
§ I. <i>Declaratur notio comprehensionis.</i>	654
§ II. <i>An Deus ab intellectu creato comprehendi ullatenus queat.</i>	678
Art. VIII. <i>De ineffabilitate ac nominibus Dei.</i>	684
§ I. <i>An et quo pacto Deus sit ineffabilis.</i>	686
§ II. <i>Quæ nomina, et quomodo possint de Deo prædicari.</i>	694

THEODICEA

PROCEMIUM

1. Post emensum tandem aliquando longissimum iter contemplatione rerum creaturarum, ad eam pervenimus tractandam naturam, quæ principium est et causa cæterorum omnium entium, in qua proinde una cunctorum perfectiones constant et ultimæ rationes. Eam sane, prout est in se, nemini licet cognoscere, *lucem enim inhabitat inaccessibilem*; verum necessest *qui se abscondat a calore ejus*, qui non deprehendat in se ipso inque rebus omnibus, quæ nos circumstant, opus manuum illius et imaginem aliquam, aut certe vestigium, unde ad ejusdem assurgat utcumque rimandam magnitudinem et præstantiam. Quid enim sunt res omnes creatæ nisi exigui radii Solis infiniti, Dei? Quid omnes naturæ manifestationes, nisi voces auctorem suum resonantes, *cujus cæli enarrant gloriam, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*? Naturam hanc divinam duplici lumine potest homo in hac vita contemplari, naturali rationis, et supernaturali fidei: primo utitur Theologia naturalis, cujus tractationem aggredimur, altero Theologia dogmatica et Scholastica. Utinam postrema hæc atque excellentissima pars Philosophiæ nos præparet ad revelatam doctrinam de Deo melius percipiendam, et utraque ad omnem nos inducat virtutis exercitationem, qua mereamur post hanc ærumnosam vitam facie ad faciem videre ineffabilem Dei pulchritudinem, ejusque visione optatissima, jucundissima, honorificentissima æternum beari.

Theologia naturalis alio nomine dicitur etiam Theodicea, quasi *justificatio Dei* (a voce *Θεός*, *Deus*, et *δικη*, vel *δικαία*, *justitia*): quæ vox, a Leibnitio primum invecata, illis tractationibus imposita fuit, quæ demonstrare intendebant, quomodo mala, quæ in hoc mundo cernimus, non pugnent, sed

Quid
Theodicea

amicè componi queant cum infinita Dei unius, rerum omnium Conditoris, bonitate; postea vero extensa generatim est ad eam designandam Philosophiæ partem, quæ de Deo disputat, quare jam idem sonat apud Philosophos, ac naturalis Theologia.

vel naturalis
Theologia:
ejus definitio

causetur.

2. Est primo Theodicea, vel naturalis *Theologia* (α θείος, *Deus*, et λόγος, *sermo vel ratio*) scientia de Deo naturali lumine comparata. Est *scientia*, nempe cognitio per demonstrationem acquisita, immo vero est *sapientia* (1), quippe quæ disputat de prima causa, in qua est ratio sufficiens cunctarum rerum sive in ordine intelligibili, sive in ordine reali, sine cujus cognitione nullius alterius rei ultima et adequata cognitio haberi potest. Quæcumque vero hic de Deo tractantur, non minus scientificè ac demonstrative tractantur, ut mox patebit, quam in quavis alia humana scientia (2). Theodicea porro est scientia speculativa, quia finis ejus proximus est contemplari suum objectum. Est *scientia de Deo*, quia Deus, secundum suam naturam et attributa ac perfectiones et operationes consideratus, objectum constituit totius hujus disciplinæ. Est denique *scientia naturali lumine comparata*, quia non ad eam spectant, quæ revelatione duntaxat cognosci possunt, et objectum constituunt Theologiæ dogmaticæ atque scholasticæ (3). Ne tamen hinc concludas nullam nobis habendam esse rationem doctrinæ de Deo revelatæ; si qua enim in alia scientia, hic potissimum christiano Philosopho nullatenus licet revelationem et traditionem

Theologia
dogmatica et
scholastica.

(1) Vide *Ontolog.*, num. 2, pag. 3 seqq.

(2) Cfr. S. Thom. I p. quest. 1, art. 2; et *Logic. Major.*, num. 251, pag. 886 seqq., quamquam in his locis non de Theodicea, sed de Scholastica Theologia est sermo.

(3) Consulto distinguimus dogmaticam a scholastica, quamvis utraque procedat ex principiis revelatis. Quis nomine dogmaticæ, prout a scholasticæ distinctæ, venit ea Theologia, quæ præcipue intendit ordinatè exponendis dogmatibus divinitus revelatis; scholasticæ vero, adhibito Philosophiæ præsidio, et novas ex dogmate conclusiones theologicas inferat, et adversariorum objectiones dissolvit ad uberiorem doctrinæ declarationem firmamque defensionem. Cfr. Valentia, In 1.^m part. disp. 1, quest. 1, punct. 1, *Scholastica vera Theologia*. Unde semper Scholastica Theologia extitit hæreticis et catholicæ veritatis osoribus *terribilis ut castrorum acies ordinata*.

Ecclesiæ negligere, tum ne quispiam in suis ratiociniis concludat ex imbecillitate intellectus nostri, quod cum divinitus edoctis veritatibus pugnet; tum ut in ipsarum inquisitione veritatum, quæ naturali rationi per se imperviæ non sunt, divinam revelationem quasi facem in cælo splendenter aspiciens, quorsum sit dirigendum iter, certo noverit, in idque nervos omnes intendat, ut recta via finem obtineat, aptissima ad rem demonstrandam inveniendi argumenta. Quamobrem divinam revelationem earum quoque rerum, quæ rationis humanæ naturale lumen per se non transcendunt, utilissimam esse præclare docuit S. Thomas (1), prout alibi exposuimus (2). Atque hæc est præcipua ratio, ni me fallit opinio, cur Philosophi christiani supra ethnicos tanto opere eminuerint in hac potissimum scientia: ethnici pauca de Deo tractarunt, quæ vero attingerunt, parcius et exilius delibarent, nec raro gravibus turperunt erroribus deorum numerum multiplicantes, naturam vero fere ad conditionem hominum deprimentes, multisque vitis onerantes (3). Nimirum humanum ingenium tenuissimum est, ac densissimis obvolvitur tenebris, quod nisi provido sapientis magistri ductu in recta via constituatur, ac versus metam veritatis dirigatur, in incertum vagatur, vacillat, falsaque pro veris misera deceptione amplectitur.

Duplicem istam Theologiæ naturalis et dogmaticæ rationem dudum distinxit Angelicus Doctor: *Cum scientiæ ratio consistat in hoc, quod ex aliquibus notis ignotiora cognoscantur, hoc autem in divinis contingat; constat, quod de divinis potest esse scientia. Sed divinarum notitia dupliciter potest estimari. Uno modo ex parte nostra; et sic nobis cognoscibilia non sunt nisi ex creaturis, quarum notitia a sensu accepimus. Alio modo ex natura ipsorum; et sic ipsa sunt ex seipsis maxime cognoscibilia, et quamvis secundum modum suum non cognoscantur a nobis, tamen a Deo cognoscuntur, et a beatis secundum*

(1) S. Thom. lib. 1 *Cont. Gent.* cap. 4.

(2) Vide *Logic. Major.*, num. 281, pag. 966 seqq.

(3) Ipsa illa græcæ sapientiæ lumina Plato et Aristoteles, quorum doctrinam de Deo cl. P. Honthelm exhibet (*Institutiones Theodiceæ* cap. 3, art. 7, pag. 85 seqq.), non multa, nec a nevis immunita nobis de hoc argumento tradiderunt.

modum suum. Et sic de divinis duplex scientia habetur. Una secundum modum nostrum, quæ sensibilibus principia accipit ad notificandum divinam; et sic de divinis philosophi scientiam tradiderunt, Philosophiam primam divinam scientiam dicentes. Alia secundum modum ipsorum divinatorum, ut ipsa divina secundum seipsa capiuntur: quæ quidem perfecte nobis in statu viæ est impossibilis, sed fit nobis in statu viæ quædam illius cognitionis participatio et assimilatio ad cognitionem divinam, in quantum per fidem nobis infusam inbæremus ipsi primæ veritati propter seipsam. Et sic Deus ex hoc ipso quod cognoscit se, cognoscit alia modo suo, id est simplici intuitu, non discurrendo; ita nos ex his, quæ fide capimus, primæ veritati inbærendo, venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scilicet discurrendo de principiis ad conclusiones (1).

Theodiceæ
objectum
attributionis,

materiale
ac formale:

discrimen
a Theologia
dogmatica
et scholastica
sive ratione
objecti:

3. Hinc vero facile concludes, α) qualem sit Theodiceæ objectum: objectum nempe attributionis, quod et subjectum dici solet, estque illud, cuius cognitio tamquam finis totius scientiæ intenditur (2), est Deus: quidquid enim hic pertractatur, ad potiorum Dei notitiam assequendam dirigitur (3). Objectum materiale sunt omnia, quæ in disputationem veniunt circa existentiam Dei, naturam, attributa, etc. Objectum denique formale, cuius nomine intelligo rationem illam, secundum quam objectum materiale attingitur ab aliqua scientia, est Deus ut cognoscendus lumine naturali, ac proinde ut Auctor naturæ.

4. β) Vides discrimen inter Theodiceam vel naturalem Theologiam et dogmaticam. Subjectum utriusque seu objectum attributionis est idem, Deus: sed objectum materiale ac formale diversum: materiale videlicet dogmaticæ est longe latius, quia tractat præter ea, quæ rationi non sunt impervia, et quidem præcipue, illa omnia, quæ revelatione hominibus innotuerunt, quæque aliter cognosci non possunt in hac vita: talia sunt mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis etc. etc., et stupenda Dei opera ad supernaturalem ordinem pertinentia: quare dogmatica Theologia uberrimam habet rerum tractandarum segetem, multoque copiosorem et perfectiorem subjecti

- (1) S. Thom., opusc. de Trinit. sup. Boetium, quæst. 2, art. 2.
(2) Cfr. *Logic. Major.*, num. 360, pag. 522.
(3) Vide S. Thom., 1 p. quæst. 1, art. 7.

sui suppeditat notitiam. Objectum vero formale Theologiæ dogmaticæ et scholasticæ est lumen fidei vel ordo supernaturalis divinarum manifestationum; principia enim prima Theodiceæ sunt cognitæ per rationem naturalem veritates; principia vero dogmaticæ Theologiæ sunt veritates revelatæ, quæ lumen affundunt theologicis conclusionibus. Utitur sane Theologia scholastica etiam notionibus ac doctrinis philosophicis, non tamen tamquam proprio ac directo motivo formali suarum conclusionum, sed tamquam adiumentis ad solvendas adversariorum contra divina mysteria tricas, et ad scientificè declaranda dogmata, et sic facilius credibilia reddenda humano intellectui. Quapropter ancillari dicitur Theologiæ Philosophia. Denique differt etiam utraque Theologia certitudine atque evidentiâ. Theodicea majorem habet evidentiâ, nimirum evidentiâ non solum consequentiâ, sed etiam consequentiâ (1), quia illius conclusiones in se ipsis mediata gaudent evidentiâ ex præmissis pariter evidentiâ; at dogmatica et scholastica Theologia in suo proprio et peculiari ordine, vel *qualenus ex revelatis principiis procedunt*, non habent evidentiâ consequentiâ, sed tantum consequentiâ, quia cum præmissæ in se non sint evidentes, conclusio non potest esse evidens, quamvis potest ex illis fluere evidenter. E converso certitudo dogmaticæ Theologiæ major est certitudine Theodiceæ, nam hæc non potest habere nisi certitudinem principiorum suorum, naturalem nimirum; at dogmatica et scholastica participant certitudinem supernaturalem fidei ac revelationis, qua principia ejus gaudent (2). Unde Theodicea, sicut aliæ hominis scientiæ certitudinem habet *ex naturali lumine rationis humanæ, quæ potest errare, at sacra doctrina* (nempe dogmatica Theologia in iis, in quibus procedit ex principiis fidei) *certitudinem habet ex lumine divinæ scientiæ, quæ decipi non potest* (3). Ex quibus etiam concludes, naturalem et dogmaticam atque scholasticam Theologiam discrepare nobilitate ac dignitate. Quia nobilitas ac

sive ratione
evidentiâ,

sive ratione
certitudinis,

sive ratione
nobilitatis
et dignitatis.

- (1) Vide *Logic. Major.*, num. 73, pag. 516, 517.
(2) Vide *Logic. Major.* num. 61, pag. 497.
(3) S. Thom., 1 p., quæst. 1, art. 5.

præstantia speculativæ scientiæ, docente Aquinate (1), dimetienda est ex certitudine ac materiæ dignitate. Atqui dogmatica certior est naturalis, utpote procedens ex principiis fidei, et nobilissimam contemplatur objectum, videlicet Deum, ordinis supernaturalis auctorem. Ergo... (2).

Discrimen
Theodiceæ a fide
divina.

Denique multo magis Theodicea discriminatur a fide divina, a qua etiam ipsa dogmatica Theologia differt. Quamvis enim fides interdum vocetur a Patribus Theologia, longe tamen aliud est ab utraque scientia hoc nunc communiter nomine designata, sive ut habitus, sive ut actus sumatur. Nam fides habitus est virtus supernaturalis divinitus infusa, Theologia vero, sive naturalis sive dogmatica et scholastica, est habitus naturalis, studio acquisitus, sicut reliquæ omnes scientiæ; fides actus est simplicissimus assensus veritati adhibitus propter auctoritatem Dei revelantis absque ullo discursu et motivorum investigatione, actus autem theologicus est actus scientificus, inquisitionem habens ac discursum, qui ex principiis ad conclusiones progreditur; ac nominatim respectu actus Theologiæ dogmaticæ atque scholasticæ se habet actus fidei divinæ, sicut assensus primorum principiorum immediate evidentium se habet respectu inde derivatarum conclusionum.

Theodiceæ
dignitas
et locus inter
partes
Philosophiæ:

5. γ) Theodiceæ locus et dignitas inter partes Philosophiæ in comperto est. Nam et objectum contemplatur omnium nobilissimum, et non cedit in certitudine atque evidentia cæteris disciplinis. Quia quamvis ratio naturalis Deum, prout est in se, ob infinitam excellentiam ejus cognoscere non valeat, existentiam tamen et quedam attributa divinæ naturæ cognoscit, et vere demonstrat, ut mox videbimus.

utilitas sive in
ordine
speculativo,

6. δ) Utilitas demum Theologiæ naturalis maxima est: 1.º in ordine scientiarum philosophico, quia cum Deus sit prima causa efficiens, finalis et exemplaris rerum omnium, scientia de Deo reapse continet, absolute loquendo, ultimam rationem reliquarum omnium scientiarum. Quare fere sicut scientiæ subalternatæ non possunt adæquatam et *supremam* rationem sui objecti intra suum ordinem reddere nisi per

(1) S. Thom., *ibid.*

(2) Vide *Logic, Maj.* num. 306, pag. 1030 seqq.

superiorem scientiam illam philosophicam, cui subordinatur, *Medicina* v. g., *Physica* recentiorum et *Physiologia* per *Philosophiam* naturalem (1); ita ipse Philosophiæ partes, quamvis in suo ordine supremæ sint, nec vere ulli alteri scientiæ subalternatæ, possintque proinde per se ipsas supremam *relatiæ* rationem reddere sui objecti, non tamen possunt *absolute* loquendo sine recurso ad Deum, qui sicut est primum principium, ita est finis ultimus et suprema cunctarum et rerum et veritatum ratio. Unde scientia illius, qui naturales omnes disciplinas calleret, ignoraret autem Deum, manca foret, quia nesciret causam primam, ac proinde ultimam atque altissimam scientiarum omnium rationem. 2.º Deinde in ordine ad scientiam morum est peculiari modo utilissima notio Dei, immo necessaria, quia extra Deum nullus est finis ultimus homine dignus, nec ulla moralitas, nec lex naturalis, nec verum fundamentum iurum et officiorum, nec ullum proinde vinculum humanam tenens societatem. Ex his vero commodis ex Theodicea manantibus in ordine ad cæteras scientias, duo alia conveniunt homini ad vitam privatam rite suaviterque instituendam. 3.º Nam planum est sine opinione ac persuasionem Dei, ejusque perfectissimi, sapientissimi, sanctissimi, æqui honorum malorumque remuneratoris, impossibilis est virtus in vita humana, impossibilis justitia, religio, civilis ordo morumque integritas. 4.º Denique cognitio et contemplatio Dei honestissimam suavissimamque affert delectationem, spem felicioris alterius vitæ inflammant, animum in mediis ærumnis erigit, in certaminibus confortat, atque a fluxa hujus mundi vanitate revocatum Conditori et ultimo suo fini firmiter conjungit.

necessitas

7. Tractatum hunc veteres Philosophiæ cursus plerumque ideo pretermittent, ut opinor, quia minus necessarium merito reputare poterant in illis temporibus, in quibus nulli erant errores in populo christiano, sed exquisitor vigeabat de rebus divinis institutio; qui vero philosophicis studiis navabant operam, plerumque etiam theologica mox aggrediebantur.

(1) Vide, si lubet, quæ circa scientiarum subalternationem docuimus in *Logica Maggiore*.